

Irma Šiaulytė

Struktūrinių fondų paramos įtaka kaimo turizmo sodybų konkurencingumui.

Darbo vadovas prof. Dr. Edmundas Jasinskas

Lietuvos sporto universitetas, Sporto edukologijos fakultetas, Sporto vadybos, ekonomikos ir sociologijos katedra.

Šiauliai, 2014.

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: kaimo turizmas, struktūriniai fondai, finansinė parama, konkurencingumas, konkurencingumo veiksniai.

Temos aktualumas ir svarbumas. Lietuvos narystė Europos Sąjungoje atvėrė plačias galimybes šalies kaimo turizmo sodyboms pasinaudoti ES finansinės paramos instrumentais: specialiaja žemės ūkio ir kaimo plėtros programa (SAPARD), ES struktūriniais fondais, įgyvendinamais pagal kaimo plėtros 2004–2006 m. planą bei kaimo plėtros 2007–2013 m. programą. Tačiau dažnai skirstant pinigus nesiremiama rinkos mechanizmu, tuomet atsiranda grėsmė išseikvoti juos ir negauti šalies ekonomikai tinkamos naudos. Pati parama verslui ekonomikos teorijoje vertinama nevienareikšmiškai.

Pastaruoju metu valstybės intervencijos lygis ir parama verslui yra viena aktualiausių problemų, kurią analizuoja daugelis autorių: A. Smith (2004), J. S. Mill (2005), R. Čiegis (2006), L. Mises (2006), F. Haeyk (2002a), N. Niman (2004), W. Kerr (2005), R. Galinienė & J. Dikovič (2008), S. Ederveen, H. Groot ir R. Nahuis (2006), I. Walras (2003) ir kt. Vieni jų tirdami valstybės intervenciją į rinką ir paramą verslui, nustatė rinkos savireguliacinio mechanizmo griovimą (Smith, 2004; Mill, 1995, 2005), kiti, priešingai, siūlo aktyviai reguliuoti rinką, tarp priemonių dažnai minėdami paramą verslui, išlaikant konkurencinę struktūrą (Klimašauskienė, 2007; Ousmanova, 2010; Niman, 2004).

Konkurencingums, kaip vienas iš įtakos faktorių kaimo turizmo sodyboms, ekonomikoje yra neišvengiamas. Jį nagrinėjo tiek užsienio (Dunning, 1992; Rugman, 1993; Krugman, 1994; Ritchie & Crouch, 1995; Kozak & Remington 1999; Dwyer & Kim, 2003; Enright & Newton, 2005; Porter, 1990, 2006; ir kt.), tiek lietuvių autoriai: (Lydeka ir Gineitas (1994); Urbonas ir Maksvytienė (2002, 2003); Šliburytė (2000), Valentukevičius (2000); Pukelienė ir Sabonienė (2001, 2004); Snieška (2002); Bernatonytė (2003); Ramanauskienė (2009); Navickas ir Malakauskaitė, (2009, 2010).

Vis tik polemika dėl paramos verslui nesibaigė ir tęsiasi iki dabar. Susiaurinus intervencionizmo ribas, paramą pradėta tirti kaip galimybę spręsti rinkos trūkumus (Ayres, 1996; Kerr, 2005; Klimašauskienė, 2007; Niman, 2004; Schumpeter, 1998; Mill, 2005). Kiti mokslininkai (Haeyk, 2002a, 2002b; Mises, 2006; Smith, 2004) savo tyrimuose valstybės paramą traktavo kaip sprendimo galimybę,

mažinančią rinkos savireguliaciją ar lėtinančią efektyvių institutų evoliuciją. Pasaulyje valstybės intervencionizmą ir paramą verslui plačiai nagrinėjo įvairių ekonomikos mokyklų atstovai (istorinė mokykla, neoklasikai, institucionalistai, neoinstituocinalistai, neoaustrai ir kiti).

Mokslinė darbo problema – nepaisant didelio susidomėjimo konkurencingumo ir paramos verslui problemomis, teorinis jų aiškinimas išlieka vienu sudėtingiausių klausimų. Tai lemia sampratų platumas ir įvairiapusiškumas, nes šie reiškiniai tiriami iš skirtingų perspektyvų, aplinkos ir konteksto. Nei vienas šias problemas tyręs autorius savo darbuose nepateikia moksliskai pagrįsto finansinės paramos įtakos konkurencingumui modelio, kuriuo būtų galima įvertinti paramos kaimo turizmo verslui teikimą, remiantis įtakos kaimo turizmo sodybų konkurencingumui vertinimu. Keliamas probleminis klausimas: *kokia struktūrinių fondų paramos įtaka kaimo turizmo sodybų konkurencingumui?*

Mokslinio darbo objektas – struktūrinių fondų paramos įtaka.

Mokslinio darbo tikslas – įvertinti struktūrinių fondų paramos įtaką kaimo turizmo sodybų konkurencingumui.

Uždaviniai:

1. Palyginti ekonomikos teorijų atstovų požiūrį į valstybės vaidmenį teikiant paramą kaimo verslui.
2. Apibūdinti kaimo turizmui teikiamos struktūrinės paramos svarbą.
3. Išanalizuoti valstybės finansinės paramos kaimo turizmo sodyboms mechanizmą.
4. Remiantis ekonomikos teorijų nuostatomis, sukurti teorinį paramos įtakos vertinimo modelį.
5. Nustatyti struktūrinių fondų svarbą kaimo turizmo sodybų konkurencingumui.

Mokslinio darbo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė (siekiant pagrįsti finansinės paramos kaimo turizmo sodyboms vertinimo kriterijus analizuojama ekonomikos mokslo literatūra).

- Dokumentų analizė (siekiant išanalizuoti kaimo turizmo sodyboms teikiamos finansinės paramos mechanizmą analizuojamos finansinių paramos priemonių, kurios skirtos kaimo turizmo sodyboms remti, įgyvendinimo taisyklės).

- Statistinė analizė (analizuojami Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM, Lietuvos kaimo turizmo asociacijos ir Statistikos departamento pateikiami duomenys, siekiant įvertinti paramos apimties kaimo turizmo sodyboms dinamiką, kaimo turizmo sodybų konkurencingumo dinamiką ir šių dviejų reiškinų koreliaciją).

- Interviu (su Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM ir Lietuvos kaimo turizmo asociacijos specialistais, siekiant išsiaiškinti finansinės paramos kaimo turizmo sodyboms problematiką).

- Anketinė apklausa (siekiant nustatyti ES struktūrinių fondų paramos poveikį kaimo turizmo sodybų konkurencingumui apklausiami kaimo turizmo sodybų savininkai).

Darbe suformuluotos išvados:

1. Mokslininkai skirtingai vertina valstybės paramos svarbą verslui. Iš pozityviai vertinančių valstybės paramą išskirtinos merkantilistų, keinsistų ir institucionalistų ekonomikos mokyklos. Jų teigimu, vieni pagrindinių valstybės paramos tikslų yra prekybinio kapitalo interesų gynimas, rinkos ribotumo susijusio su verslo ciklais ir monopolijomis problemų sprendimas bei konkurencinės struktūros išlaikymas. Iš neigiamą požiūrį į valstybės paramą turinčių, išskirtinos klasikų, neoklasikų, neoinstitucionalistų ir neoaustrų ekonomikos mokyklos. Jų požiūriu, nurodoma, kad valstybės parama griauja konkurenciją, o rinkos ribotumo sprendimai susiję su visuomenės gerovės maksimizavimu, išorės efektais, monopolijomis, taip pat nėra rinkos pusiausvyros. Vertinant bendru aspektu, paramos aiškinimas yra grindžiamas požiūriu, kad gaunamos lėšos mažina ekonominių išsivystymų skirtumus, prisideda prie integracijos į rinką.
2. Kaimo turizmas yra Europos prioritetas, todėl Europos Sąjunga patvirtino priemones jį remti. Racionaliai panaudota struktūrinių fondų parama teigiamai veikia verslo rėmimo, užimtumo skatinimo, darbo vietų kokybės ir civilizuoatų darbo santykių plėtrą. Be to, dėl konkurencingumo svarbos Europos Sąjungoje galimas paramos lėšų panaudojimas jo didinimui: investicijos į technologinę pažangą, inovacinę veiklą, teikiamų prekių (paslaugų) kokybę, darbo jėgos kvalifikaciją, žinomumą.
3. Europos Sąjungos finansinės paramos priemonių analizė atskleidė, kad finansinė parama yra svarbus instrumentas, išlaikant kaimo turizmo verslo gyvybingumą ir konkurencingumą. Nuo pat Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos teikimo pradžios, lėšos, gautos specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros programos (SAPARD), kaimo plėtros 2004-2006 m. plano (KPP) bei kaimo plėtros 2007-2013 m. programos (KPP) metu ženkliai išaugo. Paramos įsisavinama dalis ir konkurencingumo veiksniai augo palaipsniui didėjant paramos teikimo sumoms. Tai rodo, kad Lietuvos kaimo turizmas yra patraukli ir imli investicijoms verslo niša, o sektoriui skirta Europos Sąjungos parama teigiamai veikia konkurencingumo rodiklių kilimą.
4. Remiantis analizuota mokslinė literatūra, buvo sukonstruotas paramos įtakos kaimo turizmo sodybų konkurencingumui teorinis vertinimo modelis, įtraukiant paramos vertinimo kriterijus iš ekonominių teorijų. Panaudojant jį, įvertinta, kad Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama

neturi reikšmingos įtakos kaimo turizmo sodybų skaičiaus augimui be struktūrinių fondų lėšų. Tačiau parama daro stiprią teigiamą įtaką kaimo turizmo sodybų ir vietų (lovų) jose skaičiaus didėjimui panaudojus struktūrinių fondų lėšas. Tuo tarpu silpnai įtakojami nakvynių ir lankytojų skaičiaus konkurencingumo rodikliai.

5. Ekspertinio vertinimo metu nustatyta, kad Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos svarba kaimo turizmo sodyboms reiškiasi per infrastruktūros, turizmo paslaugų kokybės ir technologijų bei inovacijų vystymo veiksnius. Padidinti savo konkurencingumą, naudojantis ES struktūrinių fondų parama, siekia daugiau nei du trečdaliai ekspertų. Įvykdžius projektus pagerėjo paslaugų kokybė, padidėjo žinomumas, lankytojų skaičius ir pelnas. Tai rodo, kad Europos Sąjungos finansavimas suteikia galimybę įgyvendinti savo sumanymus ir kelti kokybės lygį konkurentų atžvilgiu, kurių skaičius akivaizdžiai didėja. Be to, nors paramos gavimo procesas nevertinamas kaip ypatingai sklandus, tačiau kaimo turizmo sodybos ryžtasi ir vykdo pertvarkymus tam, kad išskirtų save iš konkurentų bei taptų konkurencingesni rinkoje. Vadinasi, struktūrinių fondų lėšomis įgyvendinti projektai daro įtaką kaimo turizmo sodybų konkurencingumui.

Pasiūlymai:

- Siekiant pašalinti administracinio proceso keliamas problemas, ypač biurokratiją, lėtai veikiančią organizacinę struktūrą, kuri netaupo nei žmonių laiko nei pastangų, atbaido nuo veiklos ėmimosi – pavyzdžiui, dėl sudėtingos verslo pradėjimo procedūros ar dokumentų tvarkymo, siūloma parengti paprastesnę paraiškų rengimą, aiškesnes paramos teikimo sąlygas, apskritai, lengvinti visą projektų įgyvendinimo procesą, mažinti biurokratinės kliūtis.
- Kaimo turizmo organizacinėms ir finansinėms problemoms spręsti kaip išeitis galėtų būti – bendruomenių kūrimas. Kooperuotos infrastruktūros sistemos atskiroms funkcijoms vykdyti sukūrimas, pavyzdžiui, paslaugų paskirstymo, kuri leistų suformuoti didesnę ir finansiniu, ir profesiniu požiūriu potencialą, padėtų racionaliau spręsti šių sričių problemas. Taip pat, sodybų savininkų tarpusavio bendradarbiavimas leistų plėsti paslaugų ir pramogų įvairovę, bendrai spręsti jų kokybės problemas.

Tolesnės tyrimų/analizės ir praktinės darbo pritaikymo galimybės:

Galimybių spektras platus. Plečiantis kaimo plėtros programoms galima toliau plėtoti ir gilinti šią temą. Kita vertus, turint omenyje, kad Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama teikiama įvairiose sferose, galima pradėti ir naujos krypties tyrimus bei analizę.

Mano nuomone, integracija į Europos Sąjungą ilgas, besitęsiantis procesas, kuomet ES struktūrinės paramos fondai kaip vieni pagrindinių instrumentų, siekia padėti prisitaikyti prie besikeičiančių ekonominių ir socialinių sąlygų, todėl darbai šia tema neišsemiami.

Darbo svarba ES investicijų panaudojimui Lietuvoje:

Magistro baigiamajame darbe apjungus tyrimų rezultatus ir išskyrus svarbiausius veiksnius, galima nustatyti struktūrinių fondų paramos įtaką kaimo turizmo sodybų konkurencingumui. Nepaisant įvairių problemų, kylančių projektų įgyvendinimo metu, Europos Sąjungos parama turi tiesioginės įtakos kaimo turizmo verslui, kuri palengvina jo kūrimą. Struktūrinių fondų lėšos kaimo turizmo sodyboms pagerino teikiamų paslaugų kokybę, infrastruktūrą, įgalino pagerinti ar įdiegti naujas technologijas ir inovacijas, ženkliai išaugo konkurencingumas ir padidėjo pelnas. Be to, padaugėjo sodybų, o kartu lankytojų (turistų) jose skaičius ir žinomumas. Gerinant kaimo turizmo paslaugų infrastruktūrą, padedama išvengti sezoniškumo, įdiegiamos informacinės vietų rezervavimo sistemos, atsiranda daugiau sodybų, gebančių aptarnauti užsienio poilsiautojus ir pan. Nors kitiems veiksniams, ekspertų nuomone, suteikiama mažesnė reikšmė, tačiau negalima teigti, kad jų finansinė parama neįtakoja. Struktūrinių fondų lėšos yra nepakeičiama priemonė kaimo turizmo sodybų ekonominiam vystimuisi. Svarbu akcentuoti, kad nuo pat Europos struktūrinių fondų paramos teikimo pradžios susidomėjimas kaimo turizmo verslu ir panaudotos paramos lėšos smarkiai išaugo, tad akivaizdu, jog kaimo turizmas plėtojasi teigiama augimo kryptimi, įtakojamas Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų.